

Valsts darba inspekcija

**Ziņojums Starptautiskajai Darba organizācijai par Valsts
darba inspekcijas 2023. gada darbības rezultātiem**

RĪGA
2024

[Type here]

Ievads

Valsts darba inspekcija (Darba inspekcija) ir labklājības ministra pārraudzībā esoša tiešās valsts pārvaldes iestāde. Darba inspekcijas uzraudzībai un kontrolei ir pakļauti darba devēji, komersanti, to pilnvarotas personas un uzņēmumi, būvobjekti, tajā skaitā privātpersonai piederošie būvobjekti būvdarbu laikā, kā arī darba vietas un darba aprīkojums.

Darba inspekcijas juridisko statusu, funkciju un uzdevumus nosaka 2008. gada 19. jūnijā pieņemtais Valsts darba inspekcijas likums, kas stājās spēkā 2008. gada 10. jūlijā.

Darba inspekcijas funkcija ir nodrošināt efektīvu valsts politikas īstenošanu, uzraudzību un kontroli darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomā.

Darba inspekcija ir noteikusi divus galvenos darbības virzienus:

1. Darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības jomas efektīva inspicēšana un kontrole, atbilstības nodrošināšana;

2. Pakalpojumu sniegšana klientiem, t.sk., sabiedrības informēšana par aktuāliem darba tiesību un darba aizsardzības jautājumiem.

Darba inspekcijas galvenie mērķi 2023. gadā bija:

1. Efektīvs un preventīvs uzņēmumu pārbaužu un atbilstības nodrošināšanas process;

2. Klientorientēta konsultēšana, pieejamu un ērtu Darba inspekcijas pakalpojumu nodrošināšana;

3. Mērķtiecīga sabiedrības informēšana;

4. Darba inspekcijas cilvēkresursu attīstība un iekšējo procesu modernizācija un pilnveide.

Darba inspekcijas darbības plānošanas pamatā bija prioritāšu princips. Prioritātes bija noteiktas, balstoties uz aktuālās situācijas analīzi darba tiesību un darba aizsardzības jomā, kā arī, ņemot vērā Eiropas Savienības (ES) politikas plānošanas dokumentus (ES stratēģisko satvaru par drošību un veselības aizsardzību darbā 2021. - 2027. gadam, Vecāko darba inspektoru komitejas (SLIC) darbības programmu), nacionālos politikas plānošanas dokumentus (Latvijas Nacionālo attīstības plānu 2021. – 2027. gadam (NAP 2027), Darba aizsardzības jomas attīstības plānu 2021. – 2023. gadam), Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam, LM darbības stratēģiju 2020. – 2023. gadam), Vadlīnijas par „Konsultē vispirms” principa piemērošanu valsts iestāžu darbā un Darba inspekcijas rīcībā esošos resursus.

2023. gadā par Darba inspekcijas prioritātēm tika noteiktas:

√ neregistrētās nodarbinātības samazināšanas politikas īstenošana, veicot apsekojumus uzņēmumos, kuru saimnieciskajā darbībā bija paaugstināts neregistrētās nodarbinātības risks;

√ letālo nelaiemes gadījumu darbā un to nelaiemes gadījumu darbā, kuru rezultātā cietušajam radušies smagi veselības traucējumi, skaita samazināšana;

√ Eiropas sociālā fonda (ESF) projekta “Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” īstenošana.

„Konsultē vispirms” principa realizēšana praksē 2023. gadā, tāpat kā iepriekš, bija Darba inspekcijas horizontālā prioritāte, kas caurvija pilnīgi visas Darba inspekcijas darbības jomas – gan apsekojot uzņēmumus, gan veicot plašu sabiedrības informēšanas un izglītošanas darbu.

Prioritāšu ietvaros tika realizētas šādas aktivitātes:

1. Veikti apsekojumi uzņēmumos, kuru saimnieciskajā darbībā bija paaugstināts neregistrētās nodarbinātības risks;

2. Organizēti preventīvie apsekojumi darba aizsardzībā, tajā skaitā tematiskās pārbaudes:

2.1. uzņēmumos, kuros notikuši nelaiemes gadījumi darbā, kas saistīti ar krišanu, pakrišanu, paslīdēšanu;

2.2. par darba aprīkojuma drošu lietošanu bīstamajās nozarēs;

2.3. uzņēmumos, kuros notikušo nelaiemes gadījumu darbā cēlonis bija nepietiekama nodarbināto apmācība;

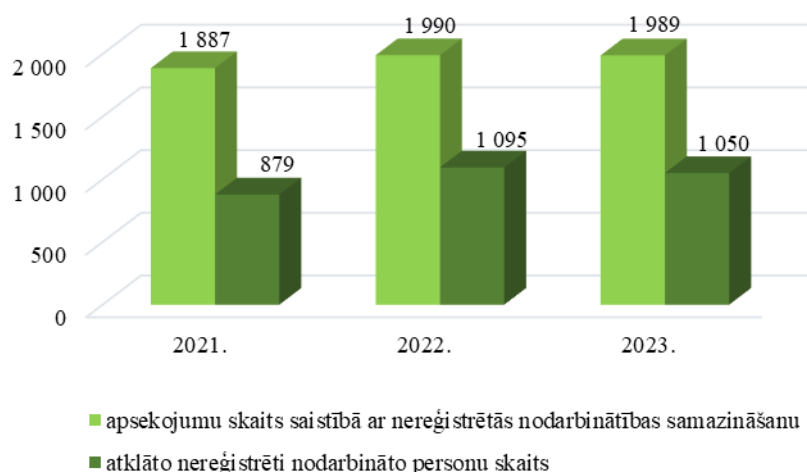
2.4. būvniecības uzņēmumos.

1. Darba inspekcijas 2023. gada prioritāšu īstenošana

1.1. 2023. gadā, tāpat kā iepriekš, neregistrētās nodarbinātības samazināšanas politikas īstenošana bija viena no Darba inspekcijas prioritātēm, lai turpinātu ēnu ekonomikas apkarošanu un godīgas konkurences nodrošināšanu iestādes kompetences ietvaros. Darba inspekcijas galvenie darbības virzieni ēnu ekonomikas apkarošanā bija efektīvu kontroles pasākumu realizācija neregistrētās nodarbinātības samazināšanai, sadarbība un informācijas apmaiņa ar citām valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī sabiedrības informēšana un komunikācija par neregistrētās nodarbinātības negatīvajām sekām.

2023. gadā Darba inspekcija veica 1 989 apsekojumus (plānoti – 2 000) saistībā ar neregistrētās nodarbinātības samazināšanu, no kuriem 34,0 % bija rezultatīvi. Tas nozīmē, ka katrā trešajā apsekojumā tika konstatētas personas, ar kurām nebija noslēgti rakstveida darba līgumi un / vai kuras darba devējs nebija deklarējis Valsts ieņēmumu dienestā (VID) kā darba ņēmējus.

Darba inspekcijas amatpersonas apsekoja uzņēmumu atkārtoti, ja pirmajā apsekošanas reizē neregistrēti nodarbinātas personas netika atklātas, taču, izvērtējot situāciju uzņēmumā kopumā, radās pamatotas aizdomas, ka darba devējs varētu savus darbiniekus nodarbināt neregistrēti, kā arī gadījumos, kad uzņēmumā pirmās pārbaudes laikā tika konstatētas neregistrēti nodarbinātas personas un pastāvēja pamatotas aizdomas, ka darba devējs varētu turpināt neregistrētu nodarbināšanu. 2023. gadā tika veikti 323 atkārtoti apsekojumi, kas veidoja 16,0 % no visiem veiktajiem apsekojumiem saistībā ar neregistrētās nodarbinātības samazināšanu (skat. 1. grafiku).

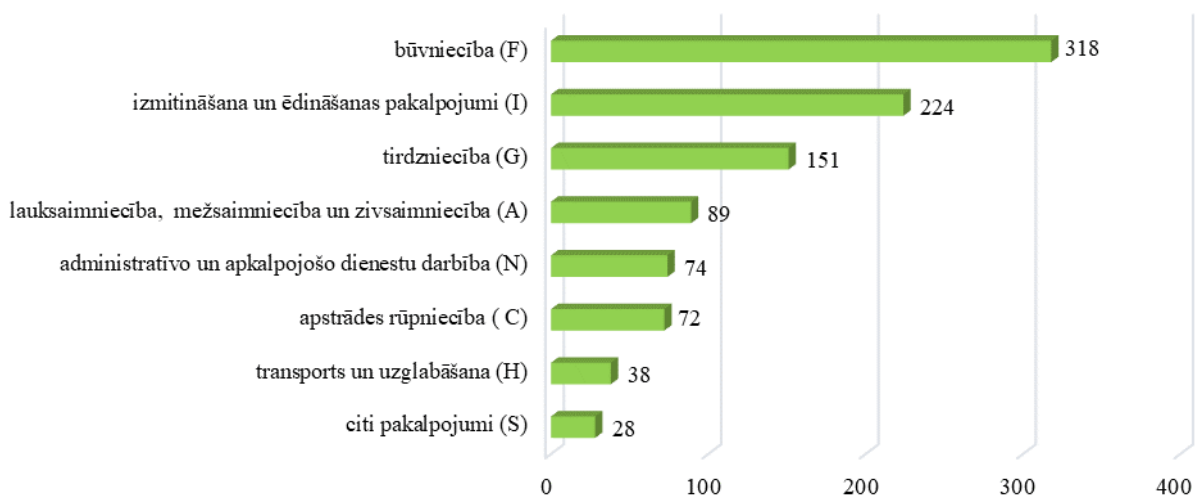
1. grafiks: Uzņēmumu apsekojumu skaita un atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaita dinamika (2021. – 2023.)

2023. gadā tika konstatētas 1 050 neregistrēti nodarbinātas personas, no tām 530 personas bez rakstveidā noslēgta darba līguma un bez deklarēšanas VID; 335 personas ar rakstveidā noslēgtu darba līgumu, bet bez deklarēšanas VID un 185 personas bez rakstveidā noslēgta darba līguma, bet deklarētas VID.

2023. gadā tika legalizētas 826 (79,0 %) atklātās neregistrēti nodarbinātās personas. Tas nozīmē, ka darba devējs noslēdza darba līgumu un/vai reģistrēja darbinieku VID kā darba ņēmēju. Pēdējo trīs gadu laikā neregistrēti nodarbināto personu legalizācijas dinamika ir pozitīva (2021. – 71 %; 2022. – 75 %; 2023. – 79 %).

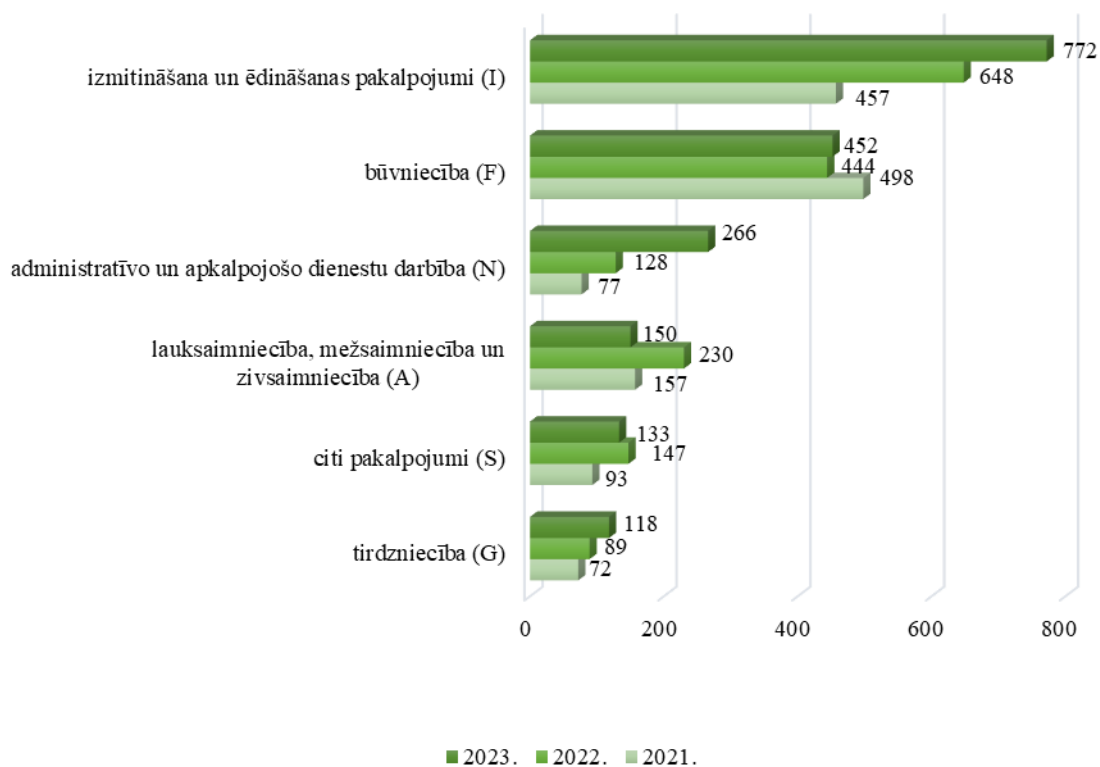
Konstatējot nodarbināšanu bez rakstveidā noslēgta darba līguma un / vai deklarēšanas VID, Darba inspekcijas amatpersonas 2023. gadā piemēroja 801 administratīvo naudas sodu par kopējo summu 380 755,00 euro.

Analizējot atklātos neregistrētās nodarbinātības gadījumus konkrētās tautsaimniecības nozarēs, jāsecina, ka vislielākais neregistrēti nodarbinātu personu skaits joprojām tika konstatēts būvniecības nozarē. Atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaits būvniecībā 2023. gadā veidoja gandrīz trešo daļu (30,0 %) no kopējā Darba inspekcijas konstatēto neregistrēti nodarbināto skaita. Administratīvo un apkalpojošo dienestu nozarē atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaits, salīdzinot ar 2022. gadu, ir divkārtšojies. Tam pamatā ir veiksmīga sadarbība ar Valsts policiju, veicot kopīgus apsekojumus uzņēmumos, kas sniedz apsardzes pakalpojumus. Izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaits ir pieaudzis par 29 %, kas, galvenokārt, skaidrojams ar ekonomiskās aktivitātes pakāpenisku atjaunošanos pēc Covid-19 pandēmijas (skat 2. grafiku).

2. grafiks: Nozares, kurās Darba inspekcija 2023. gadā atklājusi lielāko neregistrēti nodarbināto personu skaitu

2023. gadā lielākais neregistrēti nodarbināto personu skaits uz 100 000 nozarē nodarbinātājiem tika atklāts izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē. (skat. 3. grafiku).

3. grafiks: Atklāto neregistrēti nodarbināto personu skaita uz 100 000 nozarē nodarbinātajiem dinamika (2021. – 2023.)

Darba inspekcijas prakse rāda, ka viena no efektīvākajām neregistrētas nodarbinātības apkarošanas pieejām bija ciešāka un mērķtiecīgāka sadarbība starp dažādām valsts un pašvaldību iestādēm, kas ietver gan ar informācijas apmaiņu, gan kopīgu pārbaūžu veikšanu uzņēmumos. Darba inspekcija 2023. gadā kopā ar Valsts robežsardzi veica 66 apsekojumus saistībā ar neregistrēto nodarbinātību, kuros konstatēja 34 neregistrēti nodarbinātas personas.

Darba inspekcija arī 2023. gadā turpināja aktīvi līdzdarboties Eiropas un nacionāla līmeņa pasākumos neregistrētas nodarbinātības samazināšanas jomā, lai pilnveidotu prasmes un zināšanas, dalītos pieredzē un gūtu starptautisku pieredzi.

Lielu ieguldījumu neregistrētās nodarbinātības samazināšanas jomā sniedza Eiropas Darba iestāde (ELA). Darba inspekcija aktīvi iesaistījās ELA organizētajos pasākumos inspekciju kapacitātes celšanā, dažāda veida mācību semināros, pieredzes apmaiņas braucienos un pārrobežu apmācībās, galvenokārt par pārrobežu sadarbību un nosūtīto darbinieku kontroles uzraudzības jautājumiem.

Darba inspekcija līdzdarbojās Iekšlietu ministrijas izveidotajā Sadarbības platformā, kuras mērķis bija sadarbības pilnveidošana apsardzes nozares darbības sakārtošanā un ēnu ekonomikas samazināšana nozarē. Izveidotajā darba grupā tika izskatīti apsardzes nozares atbildīgo institūciju un organizāciju priekšlikumi sadarbības pilnveidošanai, apsardzes nozares darbības sakārtošanai un ēnu ekonomikas mazināšanai, kā arī sniegti priekšlikumi apsardzes nozares normatīvo aktu izstrādes procesā.

1.2. Letālo nelaimes gadījumu darbā un to nelaimes gadījumu darbā, kuru rezultātā cietušajam radušies smagi veselības traucējumi, skaita samazināšana bija Darba inspekcijas prioritāte. Prioritātes īstenošanas ietvaros 2023. gadā tika organizētas četras tematiskās pārbaudes darba aizsardzībā, veikti preventīvi apsekojumi (3 088), īpašu uzmanību pievēršot bīstamo nozaru uzņēmumiem, īstenojot Eiropas sociālā fonda (ESF) projektu “Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un

uzraudzības pilnveidošana” un organizēti semināri, konferences un citi sabiedrības informēšanas un izglītošanas pasākumi.

2023. gadā tematisko pārbažu laikā darba aizsardzībā tika veikts 618 uzņēmumu apsekojumi ar mērķi:

- √ uzņēmumā esošo darba apstākļu atbilstību darba aizsardzības normatīvo aktu prasībām izvērtēšana;
- √ darba devēju faktiski paveikta izvērtēšana drošas darba vides izveidē, īpašu uzmanību pievēršot uzņēmumiem, kuros jau bija noticis nelaimes gadījums darbā;
- √ darba devēju uzmanības aktualizēšana un pievēršana darba aizsardzības jautājumiem;
- √ arodslimību un nelaimes gadījumu darbā risku mazināšana.

Vienlaicīgi ar uzņēmumu apsekošanu tematisko pārbažu laikā tika organizēti arī dažādi informēšanas pasākumi, kuru forma un saturs tika īpaši pielāgoti katrai tematiskajai pārbaudei un nozarei, lai sadarbība ar uzņēmējiem darba vides sakārtošanā būtu konstruktīva un mērķtiecīga.

2023. gadā Darba inspekcija turpināja ESF projekta “Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” īstenošanu, kura mērķis bija uzlabot darba drošību uzņēmumos, it sevišķi bīstamo nozaru uzņēmumos.

2. Likumi un lēmumi, kas attiecas uz Darba inspekcijas darbību

2.1. Likumi, kas reglamentēja Darba inspekcijas darbību un stājās spēkā 2023. gadā:

Nav.

2.2. Likumi, nolikumi, noteikumi, kuru izpildes uzraudzību veica Darba inspekcija un stājās spēkā 2023. gadā:

√ Grozījumi Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumos Nr. 656 "Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu", stājās spēkā no 2023. gada 1. janvāra (minimālā mēneša darba alga normālā darba laika ietvaros bija 620 *euro*).

√ Grozījumi Ministru kabineta 2008. gada 8. septembra noteikumos Nr. 723 “Noteikumi par prasībām kompetentām institūcijām un kompetentiem speciālistiem darba aizsardzības jautājumos un kompetences novērtēšanas kārtību”, kas stājās spēkā 2023. gada 1. aprīlī. Būtiskākie grozījumi:

- Precizēts kompetento speciālistu civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas apjoms, pielīdzinot to 25 minimālajām mēneša darba algām, tādējādi tas būs atkarīgs no ekonomiskās situācijas valstī;
- Kompetentā institūcija varēs izvēlēties, vai nodarbināt arodveselības un arodslimību ārstu vai sabiedrības veselības speciālistu;
- Precizēts kompetento institūciju civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas apjoms, pielīdzinot to 50 minimālajām mēneša darba algām.

3. Darba inspekcijas personāls

3.1. 2023. gadā Darba inspekcijā bija 195 amata vietas.

3.2. Inspektoru skaits kopā – 127 no tiem:

- √ galvenie inspektori – 16, ieskaitot 5 reģionu vadītājus un 4 sektora vadītājus, kuri neveic uzņēmumu apsekojumus;
- √ vecākie inspektori – 46;
- √ inspektori – 65.

3.3. Inspektoru sievietes skaits kopā – 2023. gadā – 82 (65,0 % no kopēja inspektoru skaita), no tām:

- √ galvenās inspektores – 10 (63,0 % no kopēja galveno inspektoru skaita);
- √ vecākās inspektores – 34 (74,0 % no kopēja vecāko inspektoru skaita);
- √ inspektores – 38 (59,0 % no kopēja inspektoru skaita).

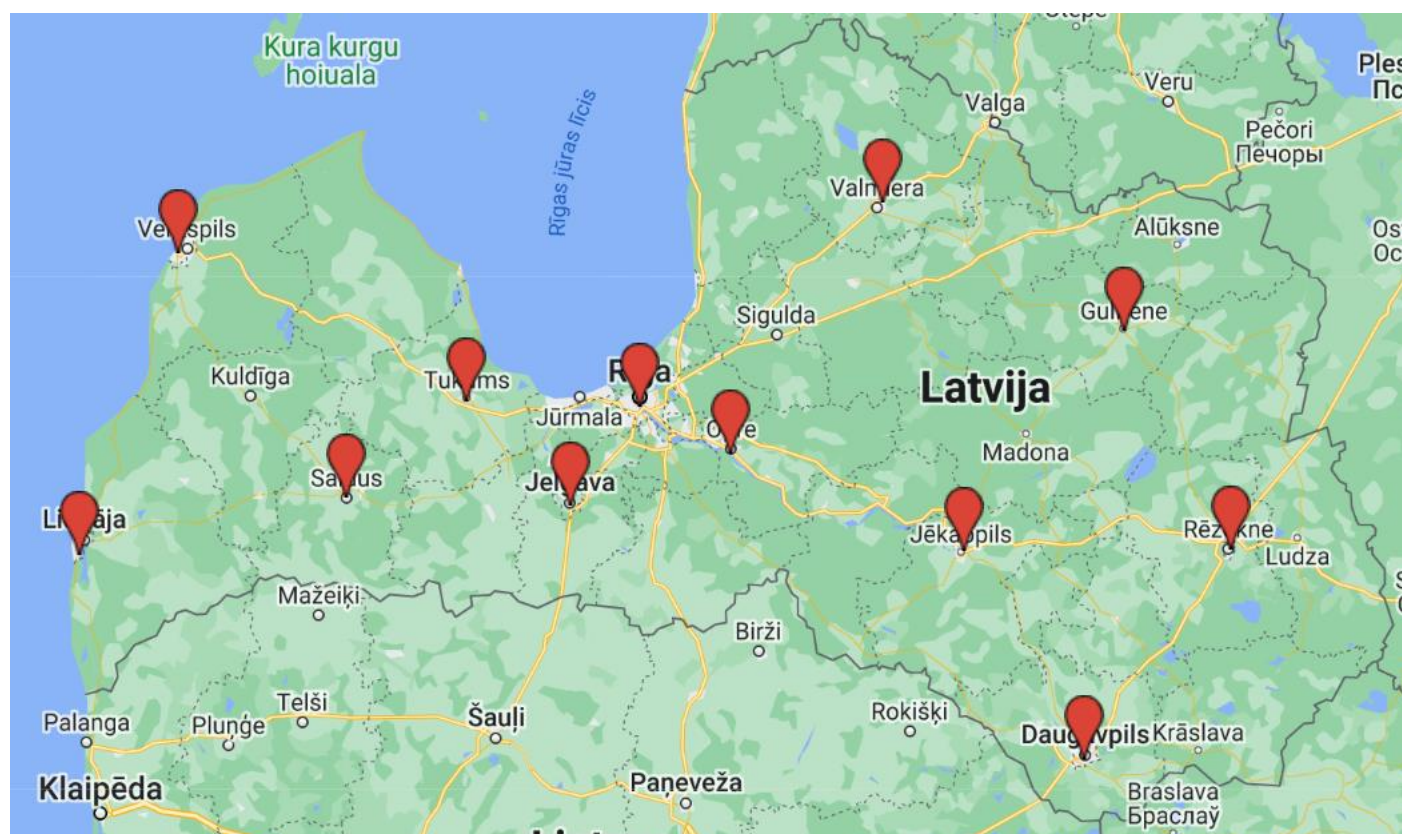
3.4. Ziņas par Darba inspekcijas struktūrvienību ģeogrāfisko izvietojumu (skat. 1. attēlu).

Darba inspekcijas struktūru veidoja Darba inspekcijas pārvalde un piecas reģionālās Valsts darba inspekcijas (RVDI). 2023. gadā, lai optimāli un mērķtiecīgi izmantotu Darba inspekcijas materiālos un personālrесursus, kā arī veicinātu Darba inspekcijas mērķu īstenošanu, Darba inspekcijas struktūrā tika veiktas būtiskās izmaiņas:

- ✓ likvidēts Zemgales RVDI Bauskas klientu apkalpošanas centrs;
- ✓ likvidēta Darba tiesību nodaļa;
- ✓ likvidēta Darba aizsardzības nodaļa;
- ✓ likvidēta Sadarbības un attīstības nodaļa;
- ✓ izveidota Metodiskās vadības un kompetenču pilnveides nodaļa;
- ✓ izveidota Stratēģiskās plānošanas un datu analīzes nodaļa;
- ✓ izveidota Informācijas tehnoloģiju nodaļa.

Reģionālās Valsts darba inspekcijas (RVDI):

- **Kurzemes RVDI** – reģiona centrs – Liepājā, sektors – Ventspilī, birojs – Saldū;
- **Latgales RVDI** – reģiona centrs – Daugavpilī, sektors – Rēzeknē, birojs – Jēkabpilī;
- **Rīgas RVDI** – reģiona centrs – Rīgā, 4 sektori – Darba tiesību uzraudzības sektors, Mediācijas un tiesiskās atbilstības nodrošināšanas sektors, Darba aizsardzības uzraudzības sektors un Prevencijas un operatīvās reaģēšanas sektors;
- **Vidzemes RVDI** – reģiona centrs – Valmierā, sektors – Gulbenē;
- **Zemgales RVDI** – reģiona centrs – Jelgavā, sektors – Ogrē, birojs – Tukumā.

1. attēls: Darba inspekcijas struktūrvienību ģeogrāfiskais izvietojums

4. Dati par Darba inspekcijas kontrolē esošajiem uzņēmumiem un šajos uzņēmumos strādājošo skaits

Darba inspekcijas uzraudzībā esošo uzņēmumu skaits – **114 799**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 6 022 (5,3 % no kopēja uzraudzībā esošo uzņēmumu skaita, Centrālās statistikas pārvaldes 2023. gada dati).

Nodarbināto skaits Darba inspekcijas uzraudzībā esošajos uzņēmumos – **765 800**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 28 876 (3,8 % no kopēja uzraudzībā nodarbināto skaita, Centrālās statistikas pārvaldes 2023. gada dati), no tiem sievietes – 398 500, tajā skaitā lauksaimniecībā – 8 556 (2,2 % no kopējā uzraudzībā esošo sieviešu skaita).

5. Statistikas dati par apsekojumiem

Darba inspekcijas 2023. gadā apsekoto uzņēmumu skaits – **6 608**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 503 (7,6 %), no tiem vairāk kā vienu reizi gadā – **1 723**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 58 (3,4 %).

Darba inspekcija 2023. gadā veikusi **10 363** apsekojumus uzņēmumos, tajā skaitā lauksaimniecībā – 580 (5,6 %).

6. Statistikas dati par atklātajiem pārkāpumiem un piemērotajām sankcijām

6.1. 2023. gadā Darba inspekcijas inspektori darba devējiem par darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības normatīvo aktu prasību un Valsts darba inspekcijas likuma pārkāpumiem izsniedza **1 189 rīkojumus** (2022. gadā – 960), tajā skaitā lauksaimniecībā – 86 (7,2 %, 2022. gadā – 87) ar norādi konkrētā termiņā novērst konstatētos pārkāpumus, kuros kopā tika konstatēts **5 121 pārkāpums** (2022. gadā – 2 738), tajā skaitā lauksaimniecībā – 336 (6,6 %, 2022. gadā – 254) no tiem:

√ 2 978 (2022. gadā – 2 409), tajā skaitā lauksaimniecībā – 211 (7,1 %, 2022. gadā – 207) par darba aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem;

√ 1 791 (2022. gadā – 329), tajā skaitā lauksaimniecībā – 113 (6,3 %, 2022. gadā – 47) par darba tiesību normatīvo aktu pārkāpumiem;

√ 352, tajā skaitā lauksaimniecībā – 12 (3,4 %) par Valsts darba inspekcijas likuma pārkāpumiem.

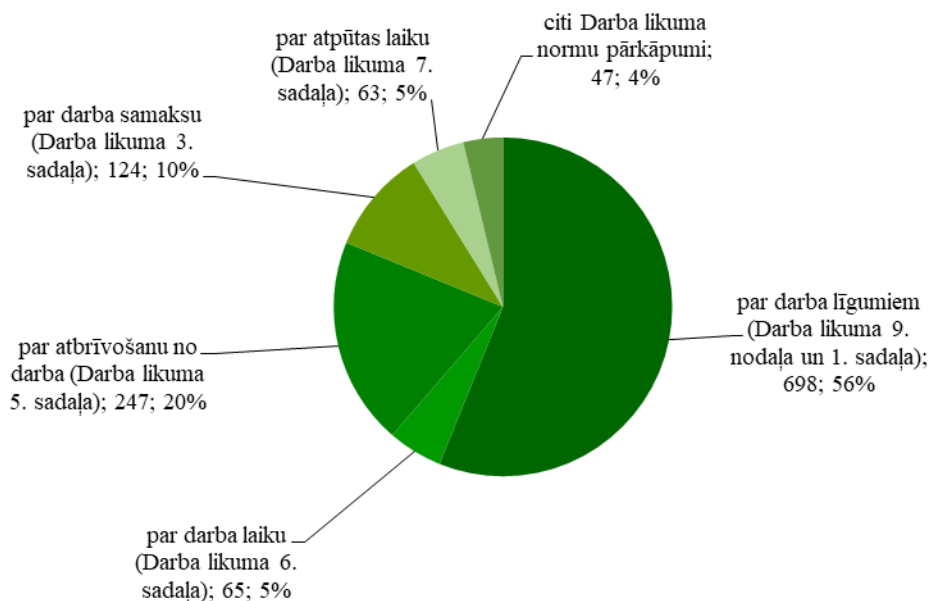
Izsniegto rīkojumu skaits 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, ir pieaudzis par 24,0 %. Izsniegto rīkojumu skaitu kopš 2017. gada neapšaubāmi būtiski ir ietekmējis aktīvi realizētais “konsultē vispirms” princips. Tomēr praksē arvien biežāk tiek konstatētas situācijas, kurās “konsultē vispirms” principa piemērošana nav ne produktīva, ne lietderīga, ne vispār iespējama. 2023. gadā pieauga to gadījumu skaits, kuros “konsultē vispirms” principu piemērot nebija iespējams konstatēto pārkāpumu apjoma un smaguma dēļ.

Rīkojuma izpilde neuzliek darba devējam papildu finansiālo, administratīvo vai cita veida slogu, jo būtībā paredz tikai minimālo darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības prasību izpildes nodrošināšanu, lai uzņēmums savā darbībā nepārkāptu normatīvo aktu prasības.

6.2. Darba tiesības regulējošo normatīvo aktu pārkāpumi veidoja 35,0 % no visiem Darba inspekcijas amatpersonu 2023. gadā konstatētajiem pārkāpumiem. Savukārt, 69,0 % no konstatētajiem darba tiesību pārkāpumiem veidoja Darba likuma normu pārkāpumi, bet 31,0 % veidoja citu darba tiesības regulējošo normatīvo aktu pārkāpumi (skat. 4. grafiku).

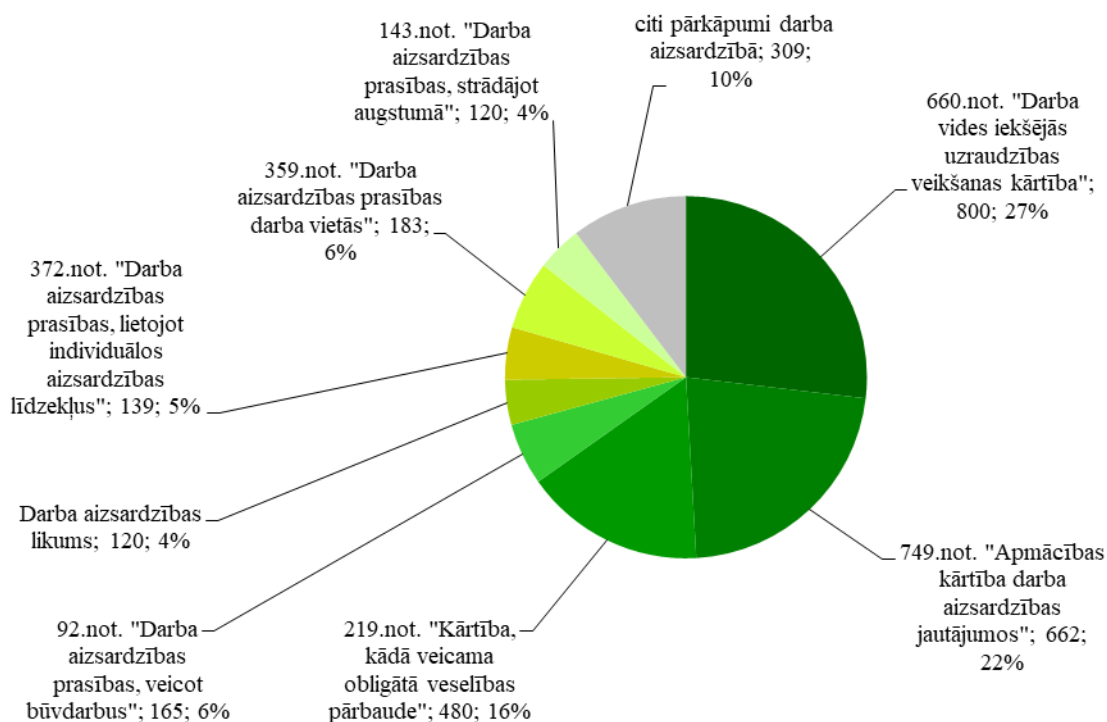
2023. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, darba devēji visbiežāk nebija ievērojuši Darba likuma 40. panta prasības, kas attiecas uz darba līgumu, kuru pārkāpumi veidoja 36,0 % no visiem darba tiesisko attiecību pārkāpumiem. Konstatētie pārkāpumi bija saistīti ar darba līguma nenoslēgšanu rakstveidā pirms darba uzsākšanas, kā arī tā saturu – tajā netika ietverta visa informācija, kas bija norādīta Darba likumā, piemēram, nebija norādīts nolīgtais dienas vai nedēļas darba laiks, darba samaksas apmērs un izmaksas laiks, ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma ilgums, darbinieka amats u.c. Minētos pārkāpumus darba devēji pieļāva gan nezināšanas dēļ, gan ar vēlmi manipulēt ar

nodarbināto darba laiku un tā uzskaiti. Būtisku darba tiesību pārkāpumu daļu (20,0 %) veidoja pārkāpumi, kas bija saistīti ar nodarbināta atbrīvošanu no darba.

4. grafiks: Darba likuma normas, kuru prasību pārkāpumi 2023. gadā konstatēti visbiežāk

Darba aizsardzību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumi veidoja 58,0 % no visiem Darba inspekcijas amatpersonu 2023. gadā konstatētajiem pārkāpumiem. Normatīvos aktus darba aizsardzības jomā, kuru prasību pārkāpumi 2023. gadā bija konstatēti visbiežāk, skatīt 5. grafikā.

5. grafiks: Normatīvie akti darba aizsardzības jomā, kuru prasību pārkāpumi 2023. gadā konstatēti visbiežāk

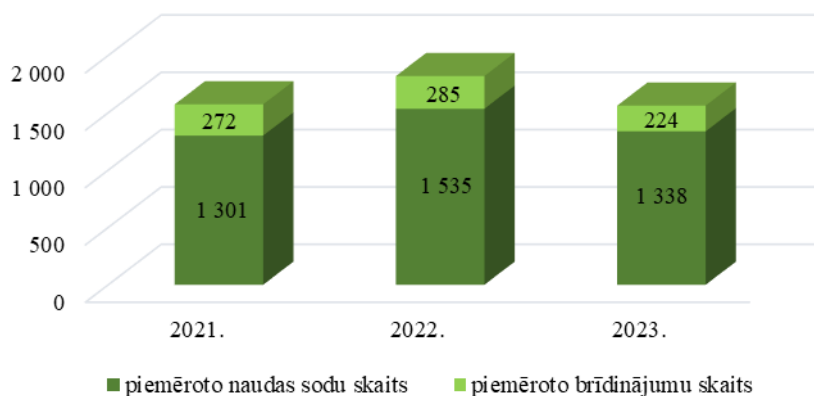
6.3. Piemērotās sankcijas un to veids

2023. gadā par pārkāpumiem darba tiesisko attiecību, darba aizsardzības normatīvo aktu pārkāpumiem un Darba inspekcijas amatpersonu likumīgo prasību savlaicīgu neizpildīšanu tika piemēroti **1 562** (2022. – 1 820) **administratīvie sodi**, tajā skaitā lauksaimniecībā: - 74 (4,7 %):

√ **224 – brīdinājumi** (2022. – 285), tajā skaitā lauksaimniecībā – 9 (4,0 %);

√ **1 338 - naudas sodi** (2022. – 1 535), tajā skaitā lauksaimniecībā – 65 (4,9 %) (skat.

6. grafiku), kopsummā par **EUR 528 950,00**, tajā skaitā lauksaimniecībā – 22 085,00 (4,2 %).

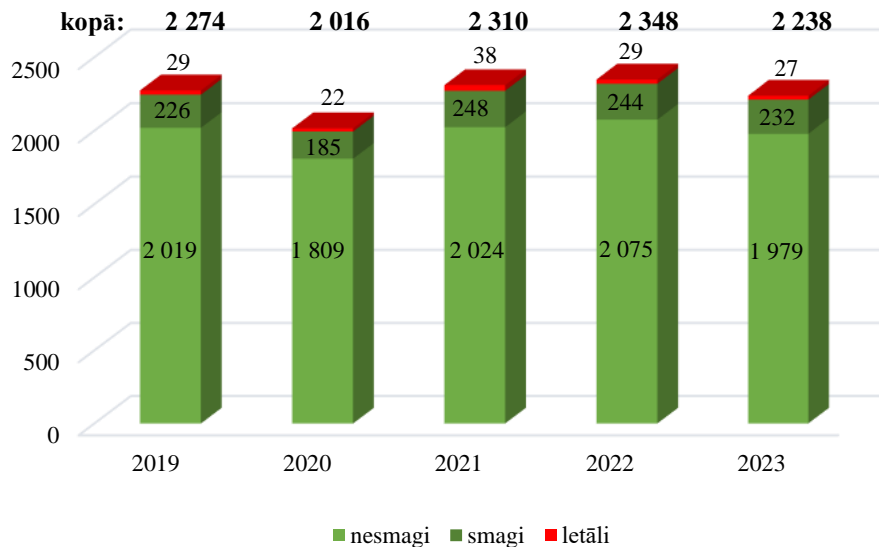
6. grafiks: Piemēroto administratīvo sodu struktūras un skaita dinamika (2021. – 2023.)

Konstatējot pārkāpumus, kas rada tiešus draudus nodarbināto dzīvībai un veselībai, Darba inspekcijas amatpersonas 2023. gadā izdeva 19 rīkojumus un 36 brīdinājumus par personas / objekta darbības apturēšanu.

No 55 rīkojumiem / brīdinājumiem par personas / objekta darbības apturēšanu 46 (84,0 %) tika izdoti saistībā ar nedrošu darbu augstumā, t.sk. uz nedrošām vai nepilnīgi uzbūvētām sastatnēm, nedrošu darbu uz jumta, nenorobežotām atverēm grīdā, par darbu augstumā bez pretkritiena sistēmām u.c., 8 – ar darbu tranšejā, kurai nebija nostiprinātas sānu malas, 1 – par zāģa neaprikošanu ar drošības zīmēm. 2023. gadā izdoto rīkojumu / brīdinājumu par personas / objekta darbības apturēšanu skaits, salīdzinājumā ar 2021. un 2022. gadu, ir trīskāršojies, kas izskaidrojams ar aktīvu uzņēmējdarbības atjaunošanos pēc Covid-19 pandēmijas ierobežojumu atcelšanas. Kā jau iepriekš minēts darba aizsardzība krīzes un pēckrīzes periodos bija tā joma, kurai uzņēmumos netika pievērsta primārā uzmanība, tāpēc nereti tika pieļauti arī darbinieku veselību un dzīvību apdraudoši pārkāpumi.

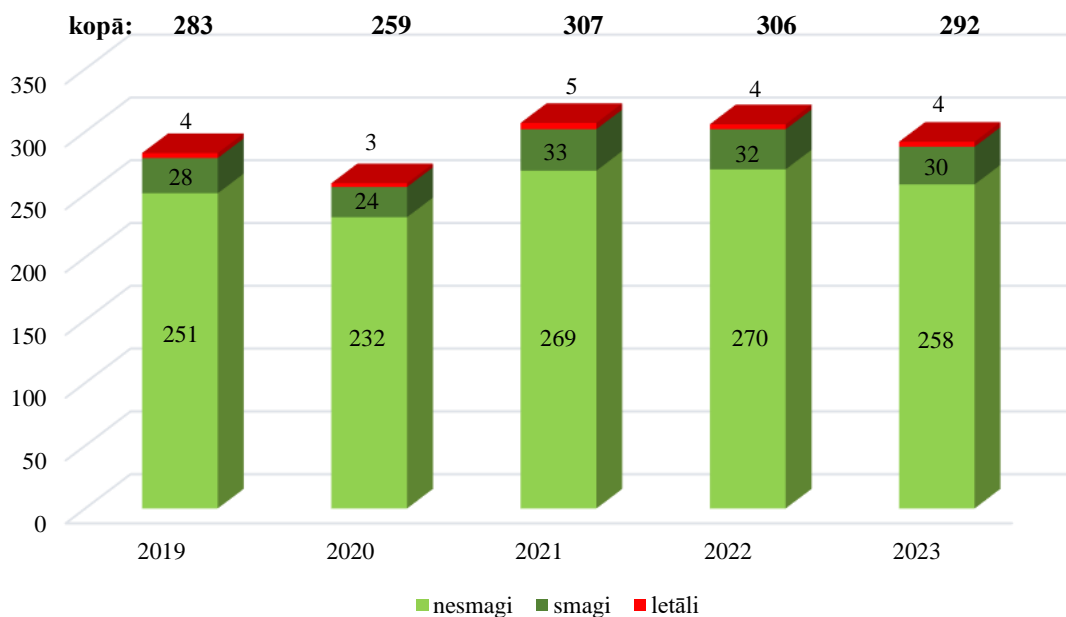
7. Statistikas dati par nelaimes gadījumiem darbā

Saskaņā ar Darba inspekcijas rīcībā esošajiem datiem 2023. gadā Latvijā kopā nelaimes gadījumos darbā cieta 2 238 nodarbinātie, no tiem 232 nodarbinātie guva smagus veselības traucējumus un 27 nodarbinātie gāja bojā. Salīdzinot ar 2022. gadu, 2023. gadā nelaimes gadījumos darbā kopējais cietušo skaits ir samazinājies par 5,0 %, kā arī smagi cietušo skaits ir samazinājies par 5,0 %, savukārt, nelaimes gadījumos darbā bojāgājušo skaits ir samazinājies par 7,0 % (skat. 7. grafiku).

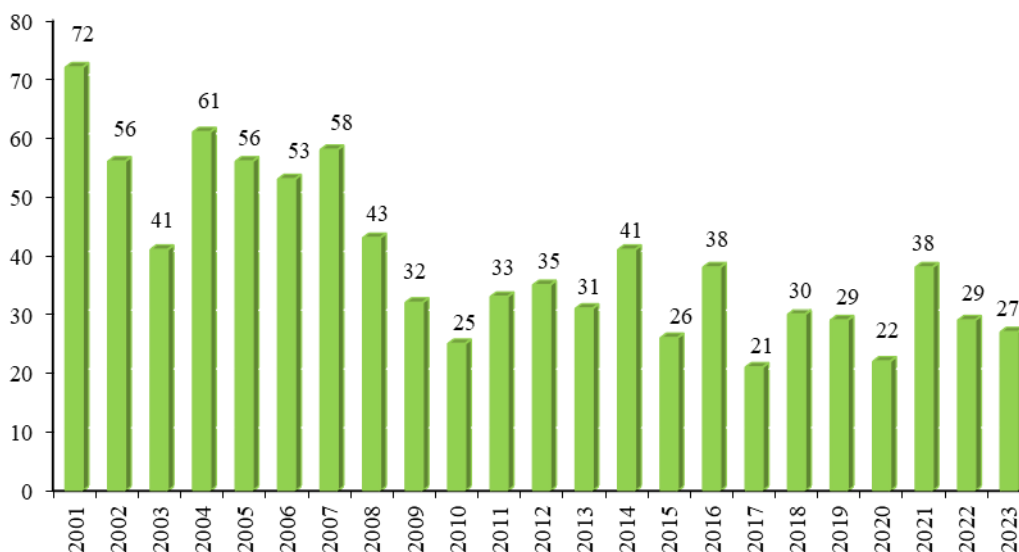
7. grafiks: Nelaiemes gadījumos darbā cietušo skaita dinamika (2019. - 2023.)

Nelaiemes gadījumos darbā kopējais cietušo skaits uz 100 000 nodarbinātajiem 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, ir samazinājies par 5,0 %, smagi cietušo skaits - par 6,0 %, (skat. 8. grafiku).

8. grafiks: Nelaiemes gadījumos darbā cietušo skaits uz 100 000 nodarbinātajiem (2019. – 2023.)

Analizējot un apkopojot Darba inspekcijas rīcībā esošos datus no 2001. gada, ir redzams, ka letālo nelaiemes gadījumu skaits darbā ir samazinājies vairāk par pusi (skat. 9 grafiku). Tas liecina, ka arī Darba inspekcijas veiktais apjomīgais un mērķtiecīgais preventīvais darbs (realizējot “konsultē vispirms” principu, darba devējus mutiski brīdinot un pārrunājot konstatēto pārkāpumu būtiskumu un iespējamus draudus nodarbināto drošībai un veselībai, tādējādi liekot darba devējam saprast, cik nozīmīgi ir savlaicīgi konstatēt un novērst nepilnības darba vidē) ir devis rezultātu.

9. grafiks: Nelaiemes gadījumos darbā bojā gājušo skaita dinamika (2001. - 2023.)

2023. gadā visvairāk cietušie nelaiemes gadījumos darbā bija apstrādes rūpniecības nozarē, transporta un uzglabāšanas nozarē, kā arī tirdzniecībā nodarbinātie. Minētajās nozarēs bija 58,0 % (1 297) no visiem 2023. gadā nelaiemes gadījumos darbā cietušajiem. (skat. 1. tabulu).

2023. gadā visbiežāk letālie nelaiemes gadījumi darbā notikuši transporta un uzglabāšanas nozarē, būvniecībā un apstrādes rūpniecībā. Minētajās nozarēs notika 82,0 % (22) no visiem 2023. gadā notikušajiem letālajiem nelaiemes gadījumiem darbā.

Transporta un uzglabāšanas nozarē bojāgājušo skaits 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, ir palielinājies par 86,0 % (2023. - 13; 2022. - 7). Galvenie cēloņi transporta un uzglabāšanas nozarē notikušajiem letālajiem nelaiemes gadījumiem ir saistīti ar neapmierinošu darbinieku instruēšanu un apmācību, kā arī darba drošības instrukciju neievērošanu no darbinieku puses. No 13 nelaiemes gadījumos darbā bojāgājušajiem 3 nodarbinātie gāja bojā ceļu satiksmes negadījumā un 7 pēkšņa veselības stāvokļa pasliktināšanās rezultātā, pildot darba pienākumus Latvijā un ārzemēs.

Būvniecībā bojāgājušo skaits 2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu ir samazinājies par 14,0 % (2023. - 6; 2022. - 7). Galvenie cēloņi būvniecībā notikušajiem letālajiem nelaiemes gadījumiem darbā ir saistīti gan ar pašu bojāgājušo nedrošu un nepārdomātu rīcību (darba drošības noteikumu vai instrukciju neievērošanu; nepieļautu darba metožu lietošanu), gan trūkumiem darbu vadībā no darba devēju puses (nepietiekošu nodarbināto instruēšanu un apmācību drošu darba paņēmieni izmantošanā). Būvniecībā nodarbinātie gāja bojā nokrītot no augstuma, krītoša priekšmeta iedarbības rezultātā, gūstot elektrotraumu, pēkšņa veselības stāvokļa pasliktināšanās dēļ, pakļūstot zem ekskavatora.

Apstrādes rūpniecībā, salīdzinot ar 2022. gadu, bojāgājušo skaits ir samazinājies par 25,0 % (2023. - 3; 2022 - 4). Letālo nelaiemes gadījumu darbā cēloņi ir saistīti ar darba drošības instrukciju neievērošanu, ceļu satiksmes noteikumu neievērošanu u.c.

2023. gadā nelaiemes gadījumos darbā visbiežāk:

- √ cietuši vīrieši (1 440 gadījumos - 64,0 %);
- √ cietuši nodarbinātie vecuma grupā no 45 – 54 gadiem (485 - 22,0 %) un 55 – 64 (465 – 21,0 %), gājuši bojā letālā nelaiemes gadījumā darbā (27) tikai vīrieši;
- √ cietuši nodarbinātie ar darba stāžu līdz 3 gadiem (1 440 gadījumos - 64,0 %).

Nelaiemes gadījumos darbā cietušie visbiežāk traumējuši rokas, kājas un galvu.

**Nelaiemes gadījumos darbā cietušo sadalījums pēc darbības veida
(NACE 2. red.)**

	Nozares	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	113	91	11	15	6	1
01	Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības	66	58	5	8	2	1
02	Mežsaimniecība un mežizstrāde	42	32	5	6	3	0
03	Zivsaimniecība	5	1	1	1	1	0
B	Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	4	12	0	4	0	0
C	Apstrādes rūpniecība	735	689	63	50	4	3
D	Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	13	11	3	3	0	0
E	Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	53	47	9	5	0	0
F	Būvniecība	200	209	32	39	7	6
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts	336	284	22	14	1	1
H	Transports un uzglabāšana	301	324	43	34	7	13
I	Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	47	56	8	4	0	0
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	20	21	0	1	0	0
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības	4	5	0	2	0	0
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu	38	22	6	6	0	0
M	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	15	13	1	2	1	0
N	Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība	79	100	8	11	1	2
O	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	115	113	12	16	1	0
P	Izglītība	65	49	8	10	0	0
Q	Veselība un sociālā aprūpe	187	158	15	14	1	0
R	Māksla, izklaide un atpūta	14	20	2	1	0	1
S	Citi pakalpojumi	9	14	1	1	0	0
	kopā	2348	2238	244	232	29	27

2023. gadā darbā notikušo letālo nelaiemes gadījumu cēloņu (skat. 2. tabulu) analīze liecināja, ka:

- ✓ 39,0 % - bija nodarbinātā pēkšņa veselības stāvokļa pasliktināšanās;
- ✓ 25,0 % - ceļu satiksmes noteikumu neievērošana;
- ✓ 18,0 % - nedroša cilvēka rīcība;
- ✓ 7,0 % - darba organizācija un ar to saistītie trūkumi;
- ✓ 7,0 % - neapmierinoši apstākļi darba vietā;
- ✓ 4,0 % - vardarbība.

Nelaiemes gadījumu skaita sadalījums pēc nelaiemes gadījuma cēloņiem

	Nelaiemes gadījuma cēloņi	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023
1	Neapmierinoši apstākļi darba vietā	164	141	33	32	0	2
2	Nedroša cilvēka rīcība (rīcība/cilvēks)	1717	1459	159	142	11	5
3	Darba organizācija un ar to saistītie trūkumi	437	545	79	87	13	2
4	Ceļu satiksmes noteikumu neievērošana	87	83	16	13	8	7
5	Vardarbība (uzbrukumi)	91	81	2	3	0	1
6	Pārējie	136	138	21	17	5	11
	kopā	2632	2447	310	294	37	28

Analizējot smago un letālo nelaiemes gadījumu darbā statistikas datus, secināms, ka 2023. gadā smagi cietušo un bojāgājušo nodarbināto vidējais vecums bija 50 gadi un vidējais darba stāžs - 5 gadi. Visbiežāk nelaiemes gadījumos darbā gāja bojā un smagas traumas guva iekārtu un mašīnu operatori (dažādu transportlīdzekļu vadītāji, dokeri u.c.), vienkāršajās profesijās nodarbinātie (būvstrādnieki, sētnieki, palīgstrādnieki, krāvēji u.c.), kvalificēti strādnieki un amatnieki (elektriķi, atslēdznieki, metinātāji, jumīķi u.c.) (skat. 3. tabulu).

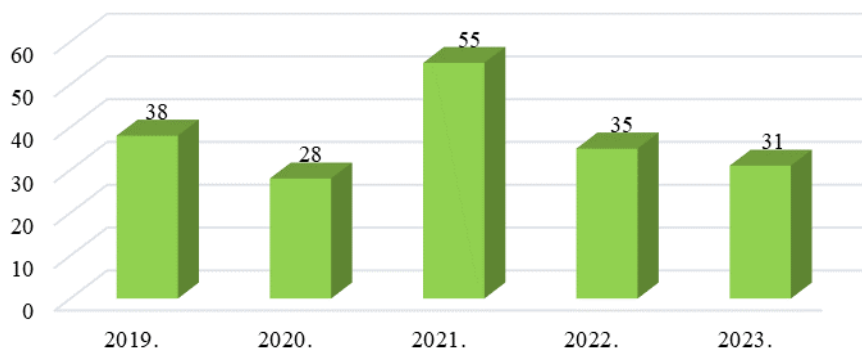
Nelaiemes gadījumos cietušo skaita sadalījums pēc profesijām

	Profesijas	Kopā		Tajā skaitā			
				Smagi		Letāli	
		2022	2023	2022	2023	2022	2023
1	Vadītāji	37	32	7	9	1	0
2	Vecākie speciālisti	140	117	14	15	1	1
3	Speciālisti	174	160	16	13	3	2
4	Kalpotāji	114	124	8	11	0	0
5	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	304	292	22	15	0	2
6	Kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	37	30	2	5	3	0
7	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	543	474	52	48	7	5
8	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	459	465	65	57	11	15
9	Vienkāršās profesijas	540	544	58	59	3	2
	kopā	2348	2238	244	232	29	27

2023. gadā Darba inspekcija izmeklēja 35 letālus nelaiemes gadījumus darbā, kas nebija saistīti ar darba apstākļiem un darba vides faktoru iedarbību, no tiem 31 (89,0 %) bija t.s. dabīgās nāves gadījumi¹. Savukārt, četros gadījumos darbā nodarbinātie gājuši bojā pēc darba laika vai atpūtas

¹ Akts par nelaiemes gadījumu darbā tika sagatavots atbilstoši MK 25.08.2009. noteikumu Nr. 950 „Nelaiemes gadījumu darbā izmeklēšanas un uzskaites kārtība” 35.² punktam, kurā noteikts, ka Darba inspekcija, ņemot vērā Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centra ārstu komisijas arodslimībās sniegto atzinumu,

pārtraukuma laikā, kā arī nāve iestājusies narkotisko un psihotropo vielu lietošanas rezultātā (skat.10. grafiku).

10. grafiks: Dabīgās nāves gadījumu skaita dinamika (2019. – 2023.)

Analizējot dabīgā nāvē darbavietā mirušo datus pēc dzimuma un vecuma, secināms, ka visbiežāk miruši vīrieši (27 - 87,0 %) un nodarbinātie vecuma grupā no 55 līdz 64 gadiem (15 - 48,0 %).

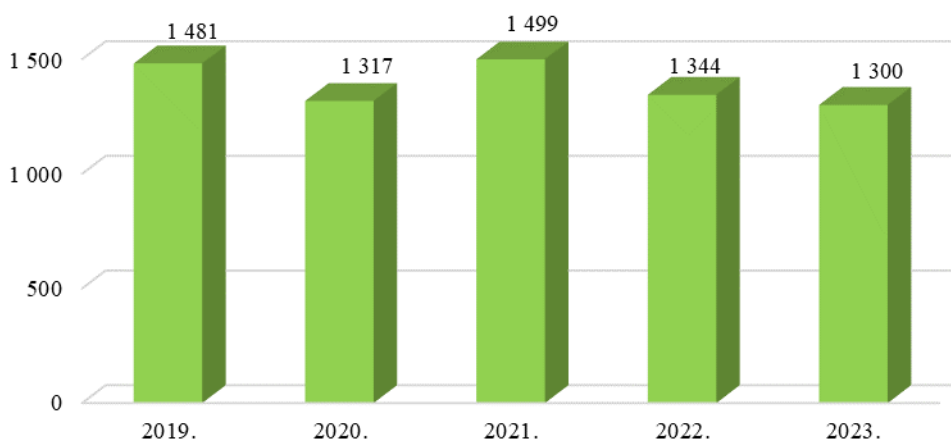
2023. gadā 52,0 % dabīgās nāves gadījumu darbavietās reģistrēti divās nozarēs: apstrādes rūpniecībā (10), transporta un uzglabāšanas nozarē (6). Dabīgā nāvē darbavietā visbiežāk (32,0 %) nomira iekārtu un mašīnu operatori (dažādu transportlīdzekļu vadītāji).

2023. gadā 10,0 % no darbavietā dabīgā nāvē mirušajiem nebija veikta obligātā veselības pārbaude. Darba inspekcijas ieskatā darba devējiem būtu nepieciešams izvērtēt uzņēmumā veiktos darba aizsardzības pasākumus, pievēršot papildu uzmanību vecāka gadagājuma nodarbināto darba apstākļiem, jo uz visiem nodarbinātajiem nevar attiecināt vienādus preventīvos pasākumus.

8. Statistikas dati par arodslimībām

Darba inspekcija piedalījās arodslimību gadījumu izmeklēšanā, sagatavojot darba vietas higiēniskos raksturojumus (DVHR) uzņēmumos, kur notika uzņēmējdarbība. Pamatojoties uz Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centra ārstu komisijas arodslimībās un arodslimību ārstu pieprasījumiem, Darba inspekcijas amatpersonas sagatavoja 1 300 DVHR. 2023. gadā DVHR pieprasījumu skaits, salīdzinot ar 2022. gadu, samazinājies par 3,0 % (skat. 11. grafiku).

izvērtēja nelaimes gadījuma cēloņus un secināja, ka cietušā nāves cēlonis darba vietā nav darba vides faktoru iedarbības rezultāts.

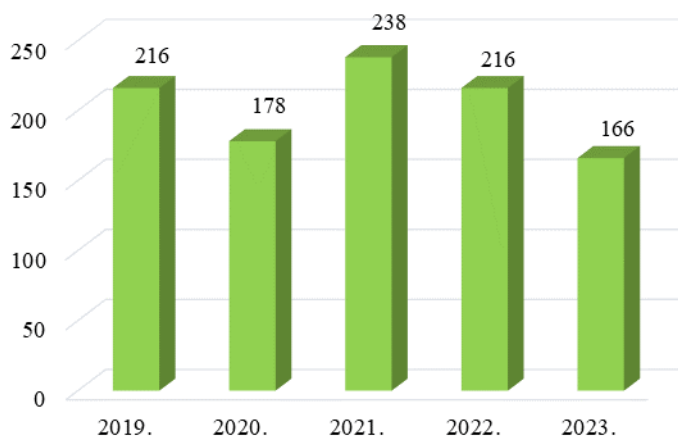

11. grafiks: Sagatavoto DVHR skaita dinamika (2019. – 2023.)

Pēc Darba inspekcijas rīcībā esošajiem datiem 2023. gadā pirmreizēji apstiprināti 1 272 arodslimnieki. Salīdzinot ar 2022. gadu, pirmreizējo arodslimnieku skaits ir samazinājies par 23,0 %.

Saskaņā ar Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centra sniegto informāciju pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaita samazinājums varētu būt skaidrojams ar medicīnisko izmeklējumu pieejamību, proti, potenciālajam arodslimniekam nebija iespēja laicīgi veikt ārstu noteiktos izmeklējumus, jo to veikšanai pēc Covid-19 pandēmijas, kuras laikā medicīnisko izmeklējumu pieejamība bija stipri ierobežota, veidojās garas rindas. Otrs būtisks iemesls bija medicīnas personāla trūkums, kas palielinājās jau Covid-19 pandēmijas laikā un joprojām turpinās. Iepriekš minētie apstākļi būtiski ietekmēja arī Aroda un radiācijas medicīnas centra arodārstu darbu, jo nepietiekamu medicīniskā personāla resursu dēļ bija ierobežotas iespējas izskatīt saņemtos pieteikumus pirmreizēju arodslimību gadījumu noteikšanai.

2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gada datiem, pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaits uz 100 000 nodarbinātajiem samazinājies par 23,0 % (skat. 12. grafiku).

12. grafiks: Pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaita dinamika uz 100 000 nodarbinātajiem (2019. – 2023.)

2023. gadā, tāpat kā 2022. gadā, pirmreizēji apstiprinātajiem arodslimniekiem visbiežāk tika konstatētas nervu sistēmas slimības (67,0 %) - karpālā kanāla sindroms, ko izraisa nerva saspiešana

plauksta pamatnē. Karpālā kanāla sindroms veidoja 99,0 % no visām diagnosticētajām nervu sistēmas slimībām. Otrā visbiežāk konstatēta arodslimību grupa bija skeleta – muskuļu – saistaudu sistēmas slimības (32,0 %) – spondiloze, radikulopātija u.c. Minētās slimības liecina, ka darbinieki ilgstoši bijuši pakļauti biomehānisko riska faktoru iedarbībai (piespiedu poza, vienveidīgas, monotonas kustības, fiziskas pārslodzes, piemēram, smagumu celšana u.c.) (skat. 4. tabulu).

4. tabula

Arodslimību grupas pēc starptautiskās slimību klasifikācijas (SSK-10)

Kods	Arodslimību grupas	2022	2023
A00-B99	Infekcijas un parazitārās slimības	0	2
C00-D48	Audzēji (ļaundabīgi un pirmsvēža saslimšanas)	0	1
F00-F99	Psihiski un uzvedības traucējumi	6	2
G00-G99	Nervu sistēmas slimības	1074	857
I00-I99	Asinsrites slimības	2	0
J00-J99	Elpošanas sistēmas slimības	2	1
M00-M99	Skeleta-muskuļu-saistaudu sistēmas slimības	576	409
S00-T98	Ievainojumi, saindēšanās un citas ārējas iedarbes sekas	1	0
	kopā	1661	1272

2023. gadā, tāpat kā iepriekš, visvairāk pirmreizējo arodslimnieku bija apstiprināts apstrādes rūpniecībā (18,0 %), transporta un uzglabāšanas nozarē (17,0 %), kā arī veselības un sociālās aprūpes nozarē (16,0 %). Minētajās nozarēs apstiprināta nedaudz vairāk kā puse (51,0 %) no kopējā pirmreizēji apstiprināto arodslimnieku skaita (skat. 5. tabulu).

Apstrādes rūpniecībā pirmreizēji arodslimība visbiežāk diagnosticēta kvalificētiem strādniekiem (konditoriem, šuvējiem, atslēdzniekiem, metinātājiem u.c.), dažādu iekārtu un mašīnu operatoriem (transportlīdzekļu vadītājiem, dažādu darbgaldu vai iekārtu operatoriem u.c.), kā arī vienkāršo profesiju strādniekiem (apkopējiem, ceha strādniekiem, iesaiņotājiem, palīgstrādniekiem, ēkas vai teritorijas uzraugiem u.c.). Transporta un uzglabāšanas nozarē - dažādu transportlīdzekļu vadītājiem. Veselības un sociālās aprūpes nozarē - gan medicīnas personālam (āršiem, medicīnas māsām, zobārstiem, fizioterapeitiem, masieriem), gan arī vienkāršajās profesijās nodarbinātajiem (apkopējiem, virtuves darbiniekiem, veļas mazgātājiem u.c.).

5. tabula

**Arodslimnieku sadalījums pēc darbības veida
(NACE 2. red.)**

	Nozares	2022	2023
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	76	44
01	Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības	39	21
02	Mežsaimniecība un mežizstrāde	33	20
03	Zivsaimniecība	4	3
B	Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	9	9

	Nozares	2022	2023
C	Apstrādes rūpniecība	312	231
D	Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana	24	10
E	Ūdens apgāde; notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	21	10
F	Būvniecība	114	97
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu un motociklu remonts	198	155
H	Transports un uzglabāšana	310	217
I	Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	65	35
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	6	4
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības	6	10
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu	34	19
M	Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	13	9
N	Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība	16	23
O	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana	141	112
P	Izglītība	90	65
Q	Veselība un sociālā aprūpe	196	202
R	Māksla, izklaide un atpūta	14	8
S	Citi pakalpojumi	16	12
	kopā	1661	1272

Profesiju grupas, kurās nodarbinātajiem visbiežāk tika konstatētas arodslimības, bija (skat. 6. tabulu):

- √ iekārtu un mašīnu operatori – 22,0 %;
- √ vecākie speciālisti – 16,0 %;
- √ kvalificēti strādnieki un amatnieki – 15,0 %;
- √ vienkāršajās profesijās darbinieki – 14,0 %.

6. tabula

Arodslimnieku skaita sadalījums pēc profesiju grupām

	Profesiju grupas	2022	2023
1	Vadītāji	48	41
2	Vecākie speciālisti	186	209
3	Speciālisti	204	126
4	Kalpotāji	93	73
5	Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	231	153
6	Kvalificēti lauksaimniecības, mezsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki	25	19
7	Kvalificēti strādnieki un amatnieki	285	194
8	Iekārtu un mašīnu operatori un izstrādājumu montieri	368	280
9	Vienkāršās profesijas	221	177
	kopā	1661	1272

2023. gadā 64,0 % no pirmreizēji apstiprinātajiem arodslimniekiem bija sievietes. Vislielākais pirmreizēji apstiprināto arodslimību gadījumu skaits saglabājās divās vecuma grupās - nodarbinātajiem vecumā no 55 līdz 64 gadiem – 662 (52,0 %) un no 45 līdz 54 gadiem konstatēti jauni 472 (37,0 %) arodslimību gadījumi.

Pirmreizējā arodslimnieka vidējais vecums 2023. gadā bija 54 gadi, bet kopējais darba stāžs un vidējais darba stāžs kaitīgo faktoru ietekmē - 28 gadi.

2023. gadā, arodslimību ārstu komisija secinājusi, ka arodslimības nodarbinātie visbiežāk ieguvuši, ilgstoši strādājot biomehānisko faktoru ietekmē, kas konstatēta 99,0 % gadījumos. Galvenie biomehāniskie faktori bija darbs piespiedu pozā; dažādu smagumu pārvietošana, darbs, kurā pielietotas nepareizas vai vienveidīgas kustības, fiziskā pārslodze u.c. Galvenie un biežākie arodslimību ārstu ieteikumi darba devējiem darbinieka darba apstākļu uzlabošanai vai riska faktora mazināšanai arī palika nemainīgi: samazināt slodzi statistiskajās pozās, samazināt slodzi darbā ar biežām, atkārtotām un vienveidīgām kustībām, kā arī nodrošināt pareizu darbavietas un aprīkojuma ergonomiku.